
SREĆKO MIHAJLOVIĆ

LISJEN GOLDMAN: ZA SOCIOLOGIJU ROMANA

(KULTURA, BEOGRAD, 1967)

Za polaznu tačku u svojim istraživanjima romana kao književne vrste Goldman uzima »Teoriju romana« Đerđa Lukača i knjigu Rene Žirara »Romantična laž i romaneskna istina«. Na prvim stranicama knjige Goldman iznosi shvatanja navedenih autora, i manje-više ih usvaja kao polaznu osnovu, određujući time smer svojih daljih istraživanja. Predmet Lukačeve analize je ona vrsta romana za koju je karakteristično postojanje *problematičnog* junaka (termin problematični junak upotrebljen je u smislu »junaka koga život i vrednosti stavljaju pred nerešive probleme, kojih on ne može postati svestan na jasan i određen način«, str. 145). Za razliku od epopeje i pripovetke, za roman je karakterističan, s jedne strane, neizgladiv sukob između junaka i sveta, a, s druge, njihova čvrsta veza. Oba pola ove dijalektičke veze degradirana su u odnosu na autentične vrednosti koje inače nisu vidno prisutne u romanu, ali zato implicite strukturiraju romaneskni svet. Roman bi bio »povest o degradiranom traganju (Lukač ga naziva »demonskim«), traganju za autentičnim vrednostima u jednom svetu koji je i sam degradiran, ali u mnogo većoj meri i na drugačiji način« (str. 44). Odnos između junaka (koji je ili ludak ili zločinac) i sveta (u kome vladaju konformizam i konvencionalnost) poslužio je Lukaču za sledeću tipologiju romana: 1. Roman »apstraktnog idealizma«; 2. Psihološki roman; 3. Vaspitni roman. Do sličnih rezultata, nezavisno od Lukača, četiri decenije kasnije, došao je Rene Žirar. Njihove osnovne ideje uglavnom se poklapaju. Žirar dodaje Lukačevoj analizi kategoriju *posredovanju*, koje može biti *spoljašnje*, kada ne potiče iz sveta u kome se odvija junakovo traganje, i *unutrašnje*, kada posrednik pripada junakovom svetu. Prema Goldmanu, osnovna razlika između Lukača i Žirara je u njihovom stavu prema odnosu između romansijera i sveta koji je on stvorio: taj odnos Lukač naziva *ironijom*, a Žirar *humorom*.

rom. Žirar smatra da pisac u trenutku kada piše izlazi iz degradiranog sveta i otkriva autentičnost. Lukač misli da taj izlazak iz degradiranog sveta nije stvaran već apstraktan i degradiran, predmet piščeve ironije nije samo junak nego i on sam sa svojom degradiranom svešću.

Polazeći od Lukača i Žirara, Goldman određuje osnovni problem sociologije romana kao problem odnosa između forme romana i strukture društvene sredine u kojoj se ona razvila. Njegov odgovor na ovako postavljeno pitanje je hipoteza prema kojoj roman predstavlja »*transpoziciju na plan književnosti svakodnevnog života u individualističkom društvu nastalom iz proizvodnje za tržište*« (str. 51). Odnosi ljudi u društvu robne proizvodnje su homologni formi romana. Prometna vrednost se javlja kao posrednik između ljudi i upotrebne vrednosti; to je delovanje inače prikriiveno i kao takvo analogno delovanju autentičnih vrednosti u romanu. Delovanju prometne vrednosti može jedino da se opire mali broj pojedinaca (stvaraoci u svim oblastima), koji zbog toga postaju *problematični*, njihovo opiranje kao konstantno nastojanje za *neposrednim* pronalaženjem upotrebni vrednosti je takođe nužno degradirano ali na jedan kvalitativno različit način. Osnovni elementi strukture romanesknog sveta (*problematični junak, degradirani savet, autentične vrednosti*) homologni su elementima strukture društva robne proizvodnje (*problematični junak, reifikovani svet, upotrebna vrednost*). Goldman ide i dalje te smatra da bi se moglo govoriti o jednoj istoj strukturi koja se javlja na dva različita plana. On, zatim, tvrdi: »*Evolucija romana koja odgovara svetu kojim vlada reifikacija može se shvatiti samo ukoliko se dovede u vezu sa homolognom istorijom same reifikacije*« (str. 53).

Kako se uspostavlja veza između ekonomskih struktura i književnih pojava? Goldman odgovara hipotezom o konvergentnom delovanju četiri činioca:

- a) U reifikovanom društvu postoji snažna tendencija da se posredujuće vrednosti proglase apsolutnim vrednostima, a da posredovane vrednosti iščeznu.
- b) U takvom se društvu svi stvaraoci javljaju kao *problematični* jer teže kvalitativnim vrednostima; naravno ni oni ne mogu da se otrgnu u potpunosti od uticaja degradirajućeg posredovanja.
- c) »Pošto nijedno značajno delo ne može biti izraz jednog čisto individualnog iskustva, verovatno je da se romaneskna vrsta mogla roditi i razvijati samo zato što su se afektivno *nekonceptualizovano* nezadovoljstvo i afektivno *stremljenje* za neposrednim ugledanjem na kvalitativne vrednosti razvili bilo u celom društvu, bilo možda jedino u srednjim slojevima iz kojih je potekla većina romansijera« (str. 58).

d) U liberalnom društvu postoji skup vrednosti (sloboda, jednakost, svojina, itd.) koje su poslužile razvijanju individualne biografije, koja je postala osnovni element romana i očitovala se u vidu problematičnog pojedinca, polazeći od dva elementa: prvo, od ličnog iskustva problematičnog pojedinca i, drugo, od unutrašnjih protivurečnosti samog buržoaskog društva (individualizam kao univerzalna vrednost buržoaskog društva i niz ograničenja koje to društvo nameće razvoju pojedinca).

Ova hipoteza zasnovana je, između ostalog, i na tome što onog momenta kada individualizam počinje da se preobražava i nestaje, dolazi i do promena u romanesknoj formi, individualni lik junaka nestaje, umesto njega javljaju se kolektivne realnosti ili roman »bez predmeta u kome nema nikakvog plodnog traganja«.

Odmah na početku drugog dela svoje knjige (Uvod u strukturalno proučavanje Malroovih romana), Goldman ističe da njegov rad »ni u kom slučaju ne pretenduje da bude iscrpna studija Malroovih književnih dela« (str. 64). Osnovni zahtevi koji se postavljaju pred onoga koji želi da izvrši iscrpnu analizu književnog dela jesu:

1. da osvetli »izvestan broj smislenih struktura koje bar velikim delom mogu da objasne sadržinu i formalne odlike tih dela« (str. 64);

2. da pokaže »bilo homologiju bilo mogućnost da se otkrije postojanje jednog smislenog odnosa između struktura tog književnog sveta i izvesnog broja drugih struktura — društvenih, ekonomskih, političkih, religijskih, itd. (str. 64).

Goldman polazi od hipoteze da »čisto romaneskna dela odgovaraju periodu u kome je pisac verovao da, uprkos svemu, može da sačuva izvesne autentične univerzalne vrednosti« (str. 65), »dok konceptualna dela, pak, odgovaraju odsustvu takve vere, bilo da ona ima oblik početnog razočaranja bilo da se javlja kao teorija stvaralačkih elita nagovešten u »Altenburškim orasima« a razvijena počev od »Imaginiranog muzeja« (str. 77). Malroov opus znači odgovor na najvažnije pitanje u filozofiji i literaturi Zapada u tom periodu: kako pronaći neki smisao života usred opšte krize vrednosti. Taj period Goldman određuje kao *prelazni* period između dve romaneskne forme, njemu prethodi forma romana sa problematičnim junakom koja odgovara liberalnoj ekonomiji i vrednostima liberalizma, posle koje se javlja forma nebiografskog romana kojoj odgovaraju neliberalna društva u kojima je individualizam prevaziden. »Prvi Malroovi romani ulaze u opšti okvir romana prelaznog perioda, čiju problematiku predstavljaju subjekat i smisao akcije u jednom svetu u kome pojedinac nije vrednost samim tim što je pojedinac« (str. 79). Potrebno je prevazići svoju individualnost, treba dati neki smisao svome životu, usmeriti ga prema izvesnom društvenom i isto-

rijskom kontekstu. Prevazilaženje je moguće putem *akcije* — ozbiljnog napora (do prihvatanja i svoje fizičke negacije) da se izade iz sebe. U krajnjoj liniji, akcija i smrt se pojavljuju kao elementi koji strukturiraju Malroove romane i kao takvi znače i rešenje niza apsurdnih situacija.

Goldman dalje prelazi na imanentnu analizu Malroovih romana. Dovoljno je naglasiti samo njene elemente: 1. okvir romana; 2. elementi romana; 3. vrednosti koje strukturiraju svet romana; 4. elementi romana u procesu strukturiranja, u akciji.

U trećem delu knjige, (Novi roman i stvarnost) Goldman analizira dela Alena Rob-Grijea i Natali Sarot. Pošto je njihova dela okarakterisao kao »plod najpotpunijeg i najradikalnijeg mogućnog napora da se otkrije ono što je najbitnije u stvarnosti našeg vremena« (str. 195), Goldman pokušava da objasni kako je izvršen prelaz sa romana u kome figurira strukturalno jedinstvo između lika i predmeta, na roman u kome iščezava lik i korelativno jača samostalnost predmeta. Taj pokušaj se ogleda u traženju homolognih društvenih stvarnosti koje su zahvaćene procesom reifikacije.

Četvrti deo knjige govori o strukturalističko-genetičkom metodu u istoriji književnosti. »Genetički strukturalizam polazi od pretpostavke da svako ljudsko ponašanje predstavlja pokušaj davanja odgovora sa nekim značenjem na jednu posebnu situaciju i da samim tim teži uspostavljanju ravnoteže između subjekta radnje i objekta na kome se ona vrši, to jest sveta koji ga okružuje« (str. 217). Težnja je labilna, a ravnoteža dijalektična i otuda se svaka ljudska realnost ukazuje kao dvostruk proces destrukturisanja starih struktura i strukturisanja novih totaliteta. Književno delo se vezuje za grupu kao subjekta odnosne akcije, ali ne u smislu utvrđivanja odnosa između sadržine dela i sadržina kolektivne svesti, već u smislu traganja za homologijama između struktura svetova romana i mentalnih struktura izvesnih društvenih grupa.